

УДК 338.363

Євген Григоренко

Evgen Grygorenko

**СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ****CURRENT STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT
OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES**

У статті досліджено сучасний стан та тенденції розвитку машинобудівних підприємств за 2009–2013 рр. Проведено аналіз обсягів виробництва та реалізації продукції, товарної структури експорту та імпорту, індексів цін виробників промислової продукції, використання основних засобів, освоєння капітальних інвестицій. Виявлено основні проблеми розвитку машинобудування. Окреслено подальші перспективи, що включають в себе: впровадження сервісного обслуговування, залучення кваліфікованих фахівців, використання інструментів інформаційного забезпечення.

Ключові слова: машинобудівні підприємства, тенденції, стан, проблеми розвитку, перспективи.

В статье исследовано современное состояние и тенденции развития машиностроительных предприятий за 2009–2013 гг. Проведен анализ объемов производства и реализации продукции, товарной структуры экспорта и импорта, индексов цен производителей промышленной продукции, использования основных средств, освоения капитальных инвестиций. Выявлены основные проблемы развития машиностроения. Очерчены дальнейшие перспективы, включающие в себя: внедрение сервизного обслуживания, привлечение квалифицированных специалистов, использование инструментов информационного обеспечения.

Ключевые слова: машиностроительные предприятия, тенденции, состояние, проблемы развития, перспективы.

The paper is devoted to the investigation of current state and trends in the development of machine-building enterprises in 2009–2013. The production and sales volume, the commodity structure of export and import, industrial producer price indices, the use of fixed assets and the development of investment capital are analyzed. The most burning problems of machine-building industry are determined. Further prospects of the industry, such as the implementation of maintenance practices, the attraction of qualified professionals and the use of information management tools, are identified.

Keywords: machine-building enterprises, trends, state, problems of development, prospects.

Постановка проблеми. Машинобудівний комплекс є провідним серед міжгалузевих комплексів. На машинобудівних підприємствах виробляються машини та обладнання, які застосовуються і в промисловості, і в сільському господарстві, і в побуті. З точки зору надходження від імпорту продукції машинобудування, в Україні теж є і досвід, і потенціал. Таким чином, від ефективної діяльності машинобудівних підприємств залежить технічне переозброєння всіх галузей народного господарства, а дослідження сучасного стану та перспектив розвитку машинобудування є своєчасним та актуальним.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідженню сучасних проблем розвитку машинобудівного комплексу присвячено багато праць як вітчизняних, так і зарубіжних учених: М. О. Бокулевої, Н. Г. Гавриленко, Л. В. Ейхлер, В. Л. Корінева, О. В. Мягкової, І. В. Олійник та ін. Проте в роботах науковців недостатньо розкрито перспективи розвитку машинобудівних підприємств в умовах кризи. Постають не тільки питання фінансування галузі, але й збуту продукції при наявності попиту та відсутності коштів у покупців; переходу на найкращі світові стандарти якості продукції та формування власного національного стилю у ніші співвідношень якість/ціна; структурування галузі через зміну основних номенклатурних орієнтирів у бік високотехнологічної продукції тощо.

Інформаційним забезпеченням дослідження виступила статистична звітність, матеріали офіційних статистичних публікацій. Під час аналізу сучасного стану машинобудівних підприємств використовувалися методи системно-структурного і порівняльного аналізу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) полягає у дослідженні сучасного стану машинобудівного комплексу, виявленні основних тенденцій та проблем розвитку, окресленні перспектив подальшої діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо тенденції розвитку машинобудівної галузі за останні роки. Індекси обсягу виробництва машинобудівної продукції в Україні за досліджуваний період досягли найвищих показників у 2010 р. за рахунок зростання майже в два рази виробництва машин, електричного та електронного устаткування; зростання майже в чотири рази виробництва транспортних засобів та устаткування. З 2011 р. по 2013 рр. слід відзначити постійний спад виробництва машинобудівної продукції. Більше ніж в два рази зафіксовано спад виробництва транспортних засобів та устаткування в 2013 р. порівняно з 2010 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Індекси машинобудівної продукції в Україні за 2009-2013 рр., у % до попереднього року

Показники	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
машинобудування	55,1	136,1	115,9	96,7	86,8
- виробництво машин та устаткування	62,4	121,1	110,2	97,3	95,0
- виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	71,8	124,2	128,6	87,7	91,1
- виробництво транспортних засобів та устаткування	42,1	161,9	119,0	100,5	79,6

Джерело: [1]

Обсяг реалізованої продукції машинобудування в 2013 р. становив 109021,2 млн. грн., серед якого виробництво транспортних засобів та устаткування – 49143,6, виробництво електричного, електронного устаткування – 49143,6, виробництво машин – 32624,5 млн. грн. (рис. 1).

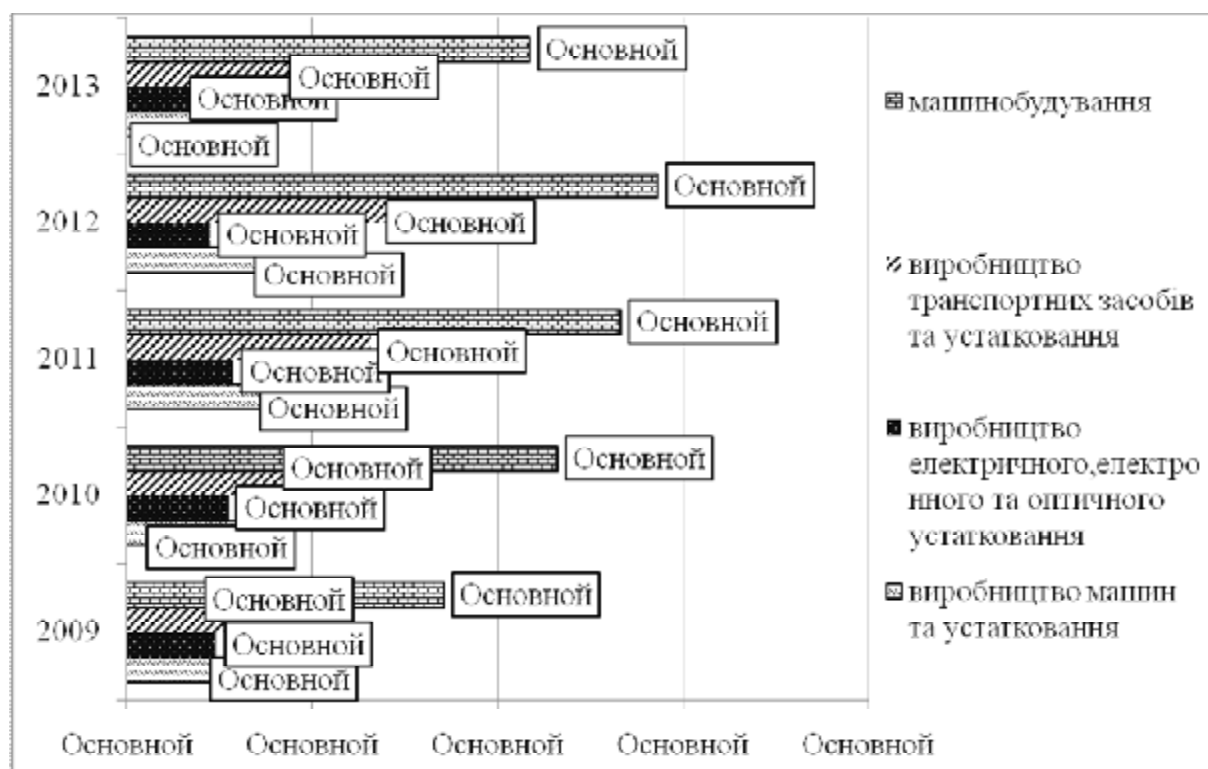

Рис. 1. Динаміка обсягів реалізації машинобудівної продукції за 2009–2013 рр., млн. грн.

Джерело: [1]

Аналізуючи дані рис. 1, слід відзначити тенденцію до зростання обсягів реалізації машинобудівної продукції за 2009–2012 рр. Різкий спад обсягів реалізації продукції машинобудування зафіксований в 2013 р. – на 24 % порівняно з 2012 р.

Поряд із тотальним падінням обсягів виробництва продукції слід відзначити падіння обсягів зовнішньої торгівлі товарами основних підгалузей машинобудівної промисловості в 2013 р. Так, згідно з даними табл. 2 в 2013 р. порівняно з 2012 р. знизилися обсяги експорту машин, обладнання – на 49,7 млн. дол.; засобів наземного транспорту та літальних апаратів – на 2620,5 млн. дол.; приладів та апаратів оптичних – на 0,2 млн. дол. Поряд з тим, за 2009–2012 рр. спостерігалася тенденція до збільшення обсягів експорту продукції машинобудування.

Таблиця 2

Товарна структура експорту підгалузей машинобудування за 2009–2013 рр., млн. дол.

Показники	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	5013,5	5670,7	6759,0	7024,2	6974,5
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	1596,4	3250,9	4854,8	5963,5	3343,0
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	278,6	252,3	281,5	296,5	296,3

Джерело: [1, 10, 11]

На рис. 2 представлена товарна структура експорту товарів машинобудівної галузі України за 2009–2013 рр. За 2009–2012 рр. слід відзначити тенденцію до збільшення обсягів експорту досліджуваних товарів. У 2013 р. спостерігається стрімке падіння обсягів експорту продукції, окрім реакторів ядерних, котлів. Так, експорт реакторів, котлів збільшувався протягом всього досліджуваного періоду, у 2013 р. він становив 3840,5 млн. дол. порівняно з 2012 р. – 3795,3 млн. дол. Обсяг експорту засобів наземного транспорту зменшувався за 2012–2013 рр. та становив 375,1 млн. дол. у 2013 р., що навіть менше, ніж за 2009 р. – 381,4 млн. дол.

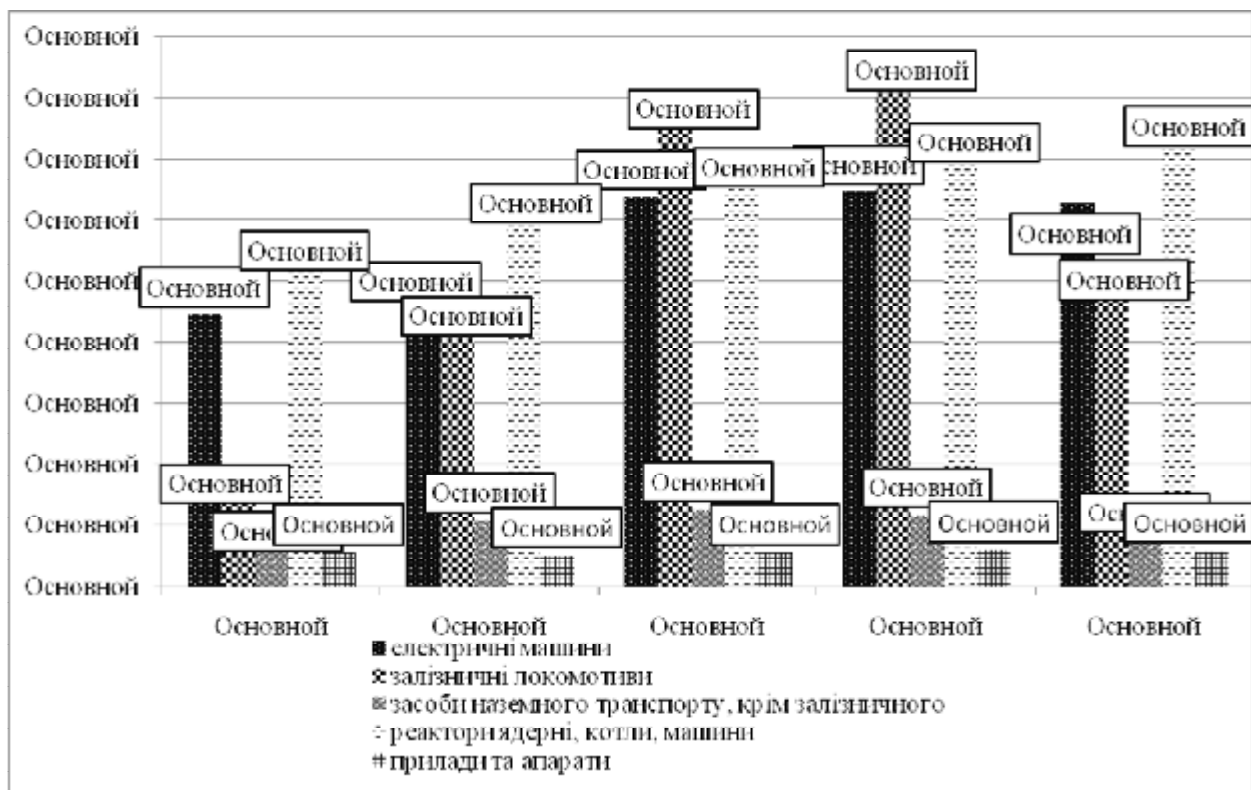

Рис. 2. Товарна структура експорту товарів машинобудівної галузі України за 2009–2013 рр., млн. дол.

Джерело: [1, 10, 11]

Поряд із падінням обсягів експорту машинобудівної продукції спостерігається зростання імпорту. В табл. 3 наведена товарна структура імпорту підгалузей машинобудування.

Таблиця 3

Товарна структура імпорту підгалузей машинобудування за 2009–2013 рр., млн. дол.

Показники	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	6254,6	8174,4	12795,1	13179,9	12469,9
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	2163,8	3664,5	6204,2	8068,4	5901,6
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	670,8	905,0	1047,0	1218,7	1094,3

Джерело: [1, 10, 11]

Згідно з даними табл. 3 обсяги імпорту машин, обладнання, механізмів у 2013 р. становили 12469,9 млн. дол., що вдвічі більше за рівень імпорту в 2009 р. – 6254,6 млн. дол. Обсяг імпорту засобів наземного транспорту, літальних апаратів за 2013 р. більш ніж у два рази випереджає обсяги імпорту в 2009 р. та становить 5901,6 млн. дол. Взагалі в 2013 р. порівняно з 2012 р. спостерігається незначне зменшення обсягів імпорту продукції машинобудування.

На рис. 3 представлена товарна структура імпорту товарів машинобудівної галузі України за 2009–2013 рр. Так, обсяги імпорту електричних машин у 2009 р. становили 2309,3 млн. дол., збільшувалися протягом всього досліджуваного періоду та в 2013 р. становили 5559 млн. дол.

У 2013 р. обсяги імпорту залізничних локомотивів становили 340,3 млн. дол., засобів наземного транспорту – 5444,1 млн. дол., реакторів ядерних – 6910,6 млн. дол., приладів та апаратів – 1061,4 млн. дол.

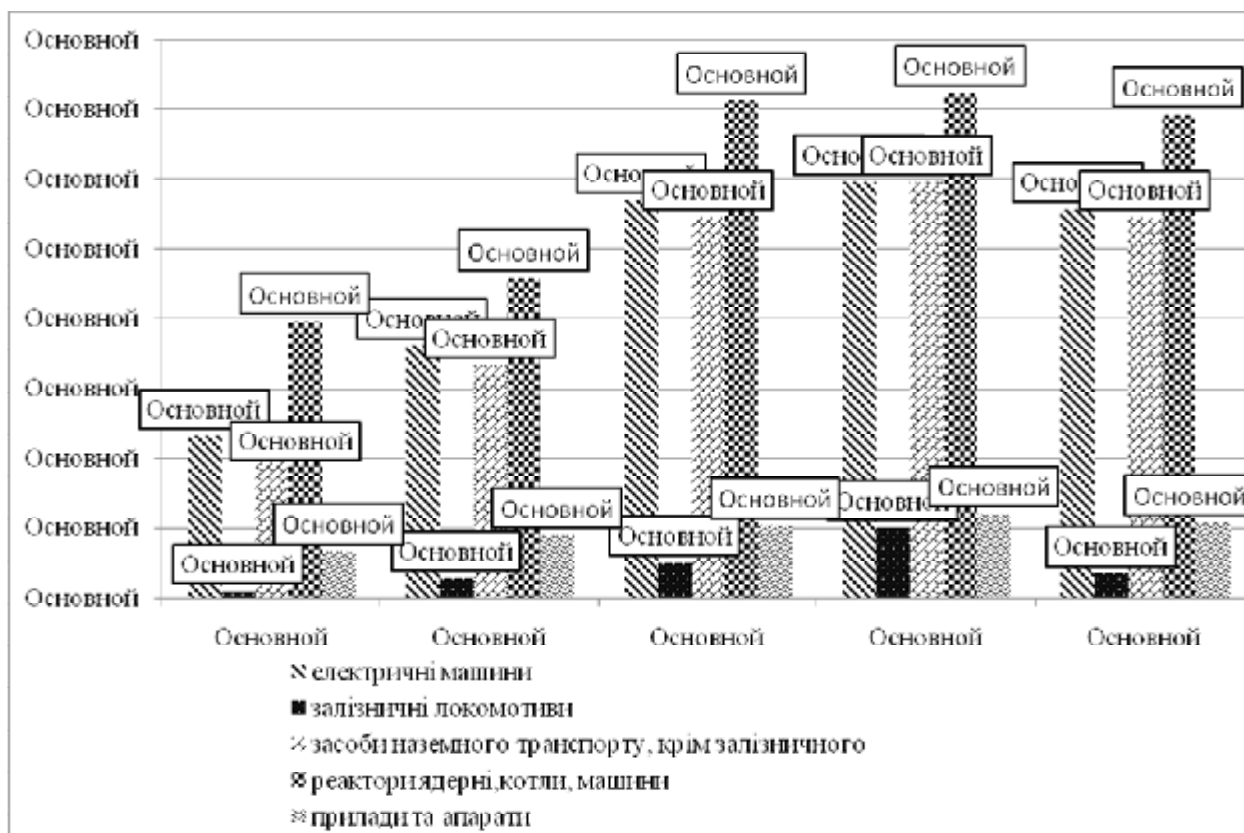

Рис. 3. Товарна структура імпорту товарів машинобудівної галузі України за 2009–2013 рр., млн. дол.

Джерело: [1, 10, 11]

Слід підкреслити, що темпи зростання імпорту техніки випереджають темпи зростання експорту техніки. Згідно з даними рис. 4 в 2012 р. обсяг експорту машинобудівної продукції становив 13284,2 млн. дол. порівняно з 22467 млн. дол. імпорту продукції. Сальдо експорту за досліджувані 2009–2013 рр. є від’ємним.

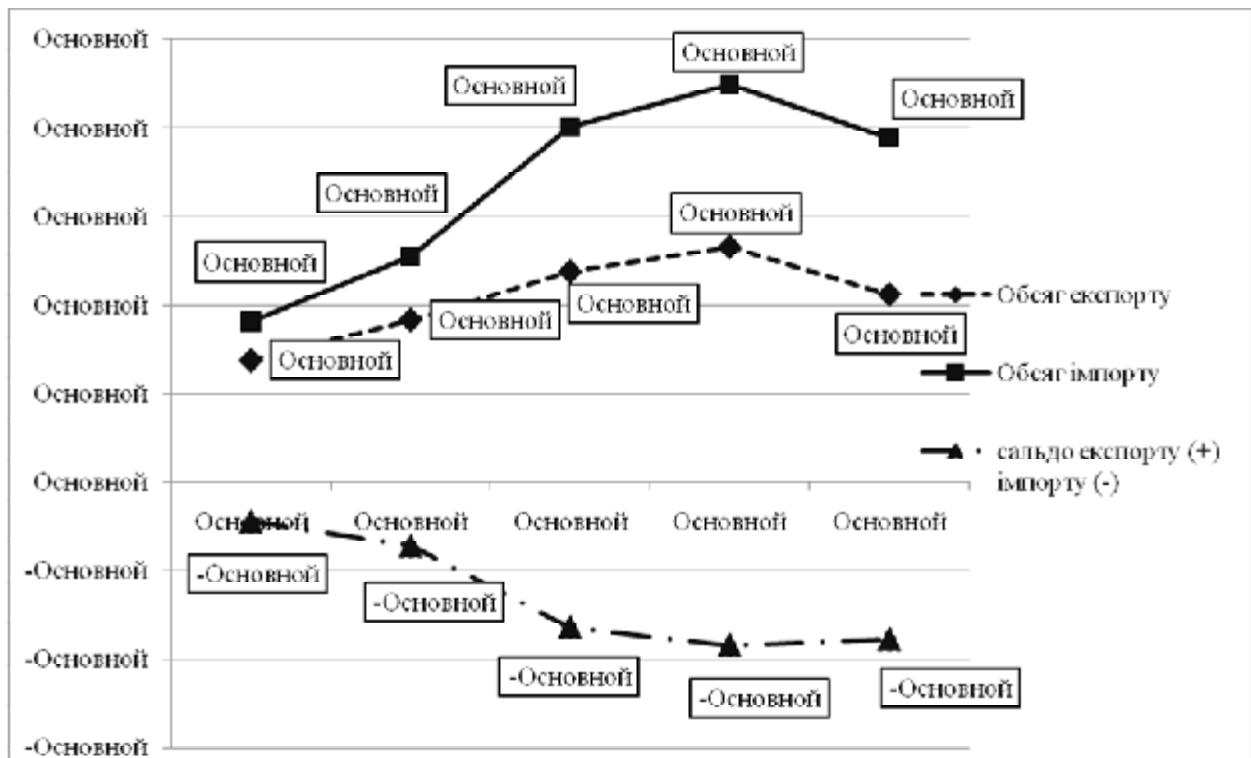

Рис. 4. Експорт-імпорт машинобудівної продукції за 2009–2013 рр., млн. дол.

Джерело: [1, 10, 11]

Результати проведеного аналізу вітчизняного ринку машинобудівної продукції свідчать про наявність загрозливих тенденцій. Так, зростання цін на промислову продукцію сприяло підвищенню цін на продукцію машинобудування. Згідно з даними табл. 4 за весь досліджуваний період 2009–2013 рр. спостерігалось зростання цін виробників машинобудівної галузі.

Таблиця 4

Індекси цін виробників промислової продукції у 2009–2013 рр., % до попереднього року

Показники	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
Уся промисловість	114,3	120,9	119,0	100,9	99,9
машинобудування	111,3	110,7	110,7	102,4	101,2
виробництво машин та устаткування	114,7	106,9	106,7	104,6	101,5
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	114,5	109,7	106,6	101,4	100,6
виробництво транспортних засобів та устаткування	107,5	113,3	115,8	101,9	101,6

Джерело: [1, 12]

Основними причинами зростання цін на продукцію машинобудування слугували: зростання цін на матеріали та обладнання, що використовуються на підприємствах; використання застарілих технологій на підприємствах, девальвація гривні, що впливає на собівартість продукції через високий рівень імпортованих комплектуючих.

Тенденції використання основних засобів машинобудування наведені в табл. 5.

Таблиця 5

Стан основних засобів у машинобудівних підприємствах за 2009-2013 рр., %

Роки	2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.	
	Ступінь зносу (%)	Темп зростання ос. зас., %	Ступінь зносу (%)	Темп зростання ос. зас., %	Ступінь зносу (%)	Темп зростання ос. зас., %	Ступінь зносу (%)	Темп зростання ос. зас., %	Ступінь зносу (%)	Темп зростання ос. зас., %
виробництво машин та устаткування	89,2	100,1	88,9	100,3	60,1	99,9	60,8	104,3	52,9	105,0
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	56,0	102,0	57,0	104,0	51,7	100,0	52,7	104,1	55,4	102,2
виробництво транспортних засобів та устаткування	73,5	101,2	82,3	103,2	67,7	100,0	57,2	100,8	54,9	103,5

Джерело: [4, 5, 8, 9]

Згідно з даними табл. 5 за 2009–2013 рр. спостерігається тенденція зростання вартості основних засобів машинобудування. Це обумовлено, перш за все, зміною їх вартісного та кількісного складу. Слід відзначити значне зношення основних засобів за весь досліджуваний період. Так, в 2009 р. ступінь зносу основних засобів машин та устаткування становив 89,2%, електричного та електронного обладнання – 56%, транспортних засобів – 73,5%. В 2013 р. ступінь зносу був меншим порівняно з 2009 р., але все ж значним: машини та устаткування – 52,9%, електричне та електронне обладнання – 55,4%, транспортні засоби та устаткування – 54,9%. Через значне зношення основних засобів посилюється технічна та технологічна відсталість машинобудівної продукції, що негативно впливає на її конкурентоспроможність. Українські машини та агрегати вже давно поступаються зарубіжним за рівнем якості, надійності. В перспективі вітчизняні виробники можуть взагалі бути витіснені іноземними.

Важливою умовою подальшого ефективного функціонування машинобудівних підприємств є ефективне використання інвестиційних ресурсів. В табл. 6 наведена інформація щодо освоєння капітальних інвестицій за 2009–2013 рр.

Таблиця 6

Освоєно капітальних інвестицій за 2009–2013 рр., тис. грн.

Показники	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
машинобудування	3564000	4400184	5888043	7555263	6390155
виробництво машин та устаткування	1399000	1370454	1952748	3142408	2175431
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	1165000	1470648	1236096	1451496	1012551
виробництво транспортних засобів та устаткування	1000000	1559082	2699199	2961359	3202173

Джерело: [6, 7, 13]

Згідно з даними табл. 6 в цілому по галузі машинобудування за 2009–2012 рр. спостерігається тенденція до збільшення кількості освоєних капітальних інвестицій. Так, в 2012 р. було освоєно 7555263 тис. грн. порівняно з 2009 р. (3564000 тис. грн.). В 2013 р. освоєно капітальних інвестицій на 6390155 тис. грн., серед яких найбільша частка була освоєна під час виробництва транспортних засо-

бів та устаткування – 3202173 тис. грн., під час виробництва машин та устаткування – 2175431 тис. грн.

Висновки. Проведений аналіз сучасного стану машинобудівних підприємств за 2009–2013 рр. дозволив виявити такі тенденції:

- поступовий спад виробництва та реалізації машинобудівної продукції;
- зменшення обсягів експорту та збільшення імпорту, причому слід відзначити випередження темпів зростання імпорту над темпами зростання експорту;
- постійне зростання цін на продукцію машинобудування;
- високий ступінь зносу основних фондів підприємств;
- недостатнє інвестування.

Серед перспективних напрямків розвитку машинобудування нами були виділені такі:

- створення підприємств із замкнутим циклом виробництва, впровадження сервісного обслуговування вітчизняної техніки;
- налагодження виробництва якісної та конкурентоспроможної продукції за рахунок залучення кваліфікованих фахівців, використання новітніх технологій;
- використання інструментів інформаційного забезпечення для проведення інформаційних кампаній, консультування споживачів.

Слід також додати, що девальвація національної валюти дає додаткову конкурентну перевагу при експорті продукції машинобудування, однак це нівелюється ще більшою девальвацією національних валют в країнах – основних зовнішньоекономічних партнерах України. Тому, окрім іншого, актуальними напрямками є диверсифікація ринків збуту готової продукції та пошук нових партнерів у машинобудуванні з наданням їм готових промислових майданчиків у технопарках (в тому числі й для евакуйованих заводів), враховуючи важливе місце України у світовій та євразійській логістиці.

Список використаної літератури

1. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
2. Корінев В. Л. Ціноутворення на продукцію машинобудівного підприємства : монографія / Корінев В. Л., Бокулева М. О., Олійник І. В. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – 212 с.
3. Мягкова О. В. Державне антикризове регулювання розвитку машинобудування України: проблеми та перспективи : монографія / О. В. Мягкова. – К. : КиМУ, 2011. – 459 с.
4. Баланс основних засобів України за 2011 р. : стат. бюлетень / Держкомстат. – Київ, 2012. – 25 с.
5. Баланс основних засобів України за 2012 р. : стат. бюлетень / Держкомстат. – Київ, 2013. – 25 с.
6. Капітальні інвестиції в Україні за 2012 р. : стат. бюлетень / Держкомстат. – Київ, 2013. – 38 с.
7. Капітальні інвестиції в Україні за 2013 р. : стат. бюлетень / Держкомстат. – Київ, 2014. – 43 с.
8. Основні засоби України у 2010 р. : стат. бюлетень / Держкомстат. – Київ, 2011. – 202 с.
9. Основні засоби України у 2013 р. : стат. бюлетень / Держкомстат. – Київ, 2014. – 19 с.
10. Зовнішня торгівля товарами та послугами у 2013 р. : стат. зб. / Держкомстат. – Київ, 2014. – 160 с.
11. Зовнішня торгівля товарами та послугами у 2012 р. : стат. зб. / Держкомстат. – Київ, 2013. – 139 с.
12. Індeksi цін виробників за 2013 р. : стат. зб. / Держкомстат. – Київ, 2014. – 212 с.
13. Капітальні інвестиції в Україні у 2007-2011 рр. : стат. зб. / Держкомстат. – Київ, 2012. – 122 с.
14. Эйхлер Л. В. Диагностика экономического состояния предприятий по техническому обслуживанию и ремонту автомобилей в системе антикризисного управления : монография / Л. В. Эйхлер, Н. Г. Гавриленко. – Омск : СибАДИ, 2007. – 108 с.
15. Haykin S. Neural networks: a comprehensive foundation / S. Haykin. – New York: MacMillan College Publishing Co., 1994. – 842 p.

References

1. State Statistics Service [Internet]. Available from: <http://ukrstat.gov.ua/> [accessed 20 July 2014]
2. Korinyev, V. L., Bokuleva, M. O. and Oliynik, I. V. (2011) Price formation of machine-building enterprise production. Zaporizhzhya: KPU.
3. Myagkova, O. V. (2011) State anticrisis regulation of machine-building development in Ukraine: problems and prospects. Kyiv: KiMU.
4. Balance of fixed assets of Ukraine in 2011 (2012): stat. bulletin. Derzhkomstat, Kyiv, 25 p.
5. Balance of fixed assets of Ukraine in 2012 (2013): stat. bulletin. Derzhkomstat, Kyiv, 25 p.
6. Capital investments in Ukraine in 2012 (2013): stat. bulletin. Derzhkomstat, Kyiv, 38 p.
7. Capital investments in Ukraine in 2013 (2014): stat. bulletin. Derzhkomstat, Kyiv, 43 p.

8. Fixed assets of Ukraine in 2010 (2011): stat. bulletin. Derzhkomstat, Kyiv, 202 p.
9. Fixed assets of Ukraine in 2013 (2014): stat. bulletin. Derzhkomstat, Kyiv, 19 p.
10. Goods and services foreign trade in 2013 (2014): stat. collection. Derzhkomstat, Kyiv, 160 p.
11. Goods and services foreign trade in 2012 (2013): stat. collection. Derzhkomstat, Kyiv, 139 p.
12. Producer price indices in 2013 (2014): stat. collection. Derzhkomstat, Kyiv, 212 p.
13. Capital investments in Ukraine in 2007-2011 (2012): stat. bulletin. Derzhkomstat, Kyiv, 122 p.
14. Eyhler, L. V. and Gavrilenko, N. G. (2007) Diagnostics of economic state of enterprises on cars technical service and repair in anticrisis management system. Omsk: SibADI, 108 p.
15. Haykin, S. (1994) Neural networks: a comprehensive foundation. New York: MacMillan College Publishing Co., 842 p.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2014.